

ДОХОДИ Й ВИТРАТИ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ ЖИТТЯ

Н. А. ГЕРАСИМЧУК,

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу,
Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна*

ORCID: 0000-0001-5302-8320

E-mail: 90999nag@gmail.com

О.В. ПАЩЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економічної теорії,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-0603-8072

E-mail: opashchenko26@gmail.com

О.Б. ЖАРІКОВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри банківської справи та страхування,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-1259-1712

E-mail: ele0309@ukr.net

Анотація. У статті досліджено структуру доходів і витрат домогосподарств, їх вплив на рівень життя сільського населення. Розглянуто трактування сутності поняття «домогосподарство». При дослідженні використано статистичний аналіз як метод пізнання явищ і виявлення зміни доходів, витрат населення, порівняння та вимірювання як емпіричні методи проведення зіставлення показників дослідження та виявлення тенденцій їх зміни, використано табличний метод для дослідження динаміки грошових доходів і сукупних ресурсів сільського населення, для дослідження динаміки індексів реальної і номінальної заробітної плати та самооцінки використано графічний метод, абстрактно-логічний – для формування висновків. Досліджено ресурси домогосподарств. Проаналізовано основні макроекономічні показники, які визначають умови формування грошових коштів домогосподарств України, порівняно їх із обсягом доходів і витрат населення. Проаналізовано динаміку індексів інфляції й реальної заробітної плати в Україні протягом 2017-2021 рр. За аналізований період досліджено структуру сукупних ресурсів домогосподарств України. Оцінено грошові доходи та сукупні ресурси України на одне домогосподарство. Здійснено самооцінку рівня доходів міськими і сільськими домогосподарствами у 2021 році.

Здійснено аналітичний огляд структури витрат протягом 2017-2021 рр. Встановлено, що на зростання сукупних витрат домогосподарств впливає підвищення їх споживчих можливостей і доходів. Проаналізовано сукупні витрати в середньому на місяць на одне домогосподарство. Виявлено, що зі збільшенням місячних доходів домогосподарств, як міських так і сільських, зменшується їх частка на продукти харчування. Визначено, що витрати домогосподарств поділяються на продовольчі, непродовольчі та неспоживчі товари й послуги. Незважаючи на значну частину витрат домогосподарств на продукти харчування вони споживають недостатню їх кількість, що підтверджується даними Державної служби статистики України. Розраховано індикатор достатності споживання продуктів харчування в сільських домогосподарствах станом на 2021 р.

Ключові слова: домогосподарства; сільські й міські домогосподарства; сукупні ресурси; доходи; витрати; споживання; рівень життя.

Актуальність

Однією з провідних галузей національної економіки, яка забезпечує населення держави продуктами харчування, а промисловість – сировиною, є сільськогосподарське виробництво. У свою чергу, його провідним сектором є сільські домогосподарства, які в умовах сьогодення виробляють близько 40 % продукції аграрного сектору й беруть участь у вирішенні проблем, пов'язаних із забезпеченням населення продуктами харчування й загалом продовольчої безпеки держави. Загалом, вітчизняні сільські домогосподарства беруть участь у сільськогосподарському виробництві практично на одному рівні з сільськогосподарськими підприємствами. При цьому, більша частина продукції, що виробляється сільськими домогосподарствами, використовується для задоволення власних потреб, а незначна частина реалізується на ринку. Останнє відбувається, насамперед, через нестачу коштів і, відповідно, бажання заробити. У свою чергу, характерною ознакою функціонування сучасного аграрного сектору України є нарощування обсягів

виробництва сільськогосподарської продукції й зростання обсягів її експорту, зокрема в довоєнний період. Однак, позитивні тенденції розвитку українського аграрного сектору у вигляді зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції не супроводжувалися якісними змінами в житті селян і сільських домогосподарств, оскільки проблеми пов'язані з соціально-економічним розвитком сільських територій були й залишаються стабільно гострими. Відтак, дослідження структури доходів і витрат, їх вплив на рівень життя й добробут сільського населення, оптимальний набір благ, який відповідатиме їх потребам залишається актуальним, особливо в умовах сучасних загроз і викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема впливу доходів і витрат на рівень життя населення стала популярною серед науковців, адже стосується кожної родини. Домогосподарства є об'єктом дослідження таких представників економічної науки, як: Ф. Кене, К. Бюхер, П. Са-

муельсон [2]. Дослідженнями теорії домогосподарств та сімейної економіки займалися Г. Беккер, Дж.М. Кейнс, А. Маслоу, Дж. Мінсер, Ф. Модільяні, І. Фішер, М. Фрідман [3, 10]. Питаннями функціонування домогосподарств, формування й оцінки доходів сільських домогосподарств і проблемами диференціації доходів домогосподарств займалися такі вчені, як М. Дубініна, Л. Мельник, О. Онищенко, В. Юрчишин, О. Барановський, І. Бондар, В. Вітлінський, С. Злупко, Т. Ковальчук, В. Круглов, Е. Лібанова, С.В. Мостенець, О. Попов, С. Панчишин, Кізім Т., Горняк І.В., Р.М. Скриньковський, [4, 11, 13, 22]. Питаннями вивчення рівня життя сільського населення займалися В. Дієсперов, М. Саблук, Г.С. Кукель, Л.М. Пронько, М.М. Татаревська [5, 12, 18]. Сучасні умови функціонування населення України потребують постійного моніторингу й аналізу структури його доходів і витрат. Тому проблема впливу структури доходів і витрат домогосподарств на рівень життя сільського населення залишається актуальною та потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження: аналіз доходів і витрат сільських домогосподарств України протягом 2017-2021 рр., дослідження впливу доходів і витрат на рівень їх життя та споживання ними благ у залежності від зростання доходів, обґрунтування основних шляхів підвищення доходів сільських домогосподарств.

Матеріали та методи дослідження

Результати дослідження отримані в результаті опрацювання даних Державної служби статистики Укра-

їни щодо доходів і витрат сільських домогосподарств за 2017-2021 рр. У ході дослідження використано статистичний аналіз як метод пізнання явищ і виявлення зміни доходів і витрат населення, порівняння й вимірювання як емпіричні методи проведення зіставлення показників дослідження та виявлення тенденцій їх зміни, використано також табличний метод для дослідження динаміки грошових доходів і сукупних ресурсів сільського населення, графічний метод у свою чергу використано для дослідження динаміки індексів реальної і номінальної заробітної плати та самооцінки, абстрактно-логічний – для формулювання висновків.

Результати дослідження та їх обговорення

В економічній літературі існують різні визначення поняття «домогосподарство», проте найбільш вживаним є визначення, згідно з яким домогосподарством вважають сукупність фізичних одиниць – резидентів, які мають спільні економічні інтереси, функції, побут і джерела фінансування [13]. В енциклопедії сучасної України зазначається, що домогосподарства – це економічні одиниці в складі однієї або більше осіб, які постачають економіці ресурси та використовують отримані за них гроші для купівлі товарів і послуг з метою задоволення власних потреб [7]. У Законі України «Про Всеукраїнський перепис населення» зазначається, що домогосподарство – сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та

витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких із цих стосунків або бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи [6, 23].

Відповідно даних Державної статистики України, станом на 01.01.2022 р. в державі налічувалося 14549,2 тис. домогосподарств, у тому числі в міській місцевості – 9863,7 тис., у сільській місцевості – 4685,5 тис. Основним джерелом інформації стосовно комплексного дослідження рівня життя сільського й міського населення, характеристики структури доходів і витрат, інформації щодо споживання товарів і послуг залежно від рівня матеріальної забезпеченості, кількісного складу домогосподарств є вибіркове обстеження умов життя домогосподарств. У 2021 р. відповідно даних Державної статистики України обсяг вибірових обстежень налічував 14678,1 тис. домогосподарств, у тому числі у міській місцевості – 9944,0 тис., у сільській місцевості – 4685,5 тис. Тобто їх кількість

у 2021 р. порівняно з 2022 р. зменшилася на 128,9 тис., а в порівнянні з 2020 р. – на 235,1 тис. (14784,3 тис. домогосподарств у 2020 р.). Середній розмір домогосподарства у великих і малих містах майже однаковий (2,54 та 2,53 особи відповідно), а в селах дещо більший – 2,67 особи. Варто відмітити, що вибіркове обстеження в розрізі України здійснювалося на основі дослідження всього населення України, як сільського так і міського, Державною службою статистики.

У формуванні добробуту домогосподарств величезне значення має право власності на ресурси. Чим більше ресурсів є у власності домогосподарства, тим більш заможними є його члени. Усе, чим володіє домогосподарство, є його багатством. До ресурсів домогосподарства відносять нерухоме майно, професійні навички, підприємницькі здібності, цінні папери, депозити, винаходи тощо. Майно і ресурси, які є у власності родини є лише джерелом доходів домогосподарства. Від того, як розпоряджатиметься домогосподарство своїм багатством, залежатиме його рівень

1. Динаміка основних макропоказників, доходів і витрат населення України

Показники	2017 р.	2018 р.	2019р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
ВВП номінальний, млн грн	2 982 920	3 558 706	3 974 564	4 194 102	5 459 574	5 191 028
ВВП реальний, млн грн	2 445 587	3 083 409	3 675 728	3 818 456	4 363 582	3 865 780
ВВП на душу населення, грн	70 224	84 192	94 590	100 433	131 907	126 152
ВВП на душу населення, \$	2 640	3 095	3 660	3 726	4 834	3 901
Індекс споживчих цін, %	114,4	110,9	107,9	102,7	109,4	120,2
Індекс реальної заробітної плати, %	119,1	112,5	109,8	107,4	110,5	-
Доходи населення України, млн грн	2 652 082	3 248 730	3 744 060	4 045 191	4 863 519	-
Витрати на заощадження населення України	2 652 082	3 248 730	3 744 060	4 045 191	4 863 519	-

Джерело: складено на основі [3, 14].

доходів і рівень задоволення потреб.

Перш ніж аналізувати сукупні ресурси домогосподарств, ознайомилися з основними макроекономічними показниками, що визначають умови формування грошових коштів [15, 25, 30] домогосподарств України, зокрема проаналізували основні макроекономічні показники й порівняли їх із обсягами доходів і витрат населення України (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать, що ВВП України протягом 2017-2021 рр. зростав, однак у 2022 р. він зменшився, а темпи економічного зростання були різними. Номінальний ВВП протягом 2017-2021 рр. збільшився на 2476654 млн грн, або на 82%. Найбільші темпи зростання номінального ВВП спостерігалися з 2020 р. по 2021 р. – 130,2%. Проте не варто це розглядати як позитивну тенденцію в економіці, необхідно враховувати реальний ВВП, який показує загальний обсяг виробництва і вимірюється в постійних цінах (на величину цього показника впливає зміна обсягів виробництва) [21]. Так, реальний ВВП протягом 2017-2021 рр. зріс на 1917995 млн грн або на 78,4% (проти 82,0% зростання за номінальним значенням), а в 2022 р. зменшився на 497802 млн грн або на 11,4%. Відхилення між показниками номінального й реального ВВП свідчить про інфляційні процеси в економіці, зокрема підвищення цін на товари і послуги з одночасним скороченням споживання та обсягів виробництва. Так, індекс фізичного обсягу ВВП у 2019 р. становив 103,2, а в 2021 р. – 103,4%, а дефлятор ВВП у 2019 р. становив 108,1 %, а в 2021 р. – 125,1%. Показником результативності економіки держави, добробуту населення в ній, є показник реального ВВП на душу населення, який

показує вартість товарів і послуг, які припадають на особу країни. Даний показник пов'язує динаміку національного виробництва з добробутом населення і характеризує рівень його життя. Загальна динаміка рівня ВВП на душу населення в Україні за 2017-2022 рр. має позитивну тенденцію. Так, у 2022 р. даний показник становив 4 834 дол. США у розрахунку на душу населення, що на 2194 дол. США більше, ніж у 2017 р. Але варто зауважити, що не дивлячись на загальний зріст показника ВВП в Україні, загального підвищення добробуту населення не спостерігається через інфляційні процеси в державі. Дані табл. 1 свідчать, що найбільші темпи інфляції спостерігалися в 2022 р. (120,2%), 2017 р. (114,1%), у 2018 р. – (110,9%) та в 2021 р. (110,5%). Позитивним показником є те, що протягом 2017-2021 рр. спостерігається перевищення темпів зростання доходів населення над темпами зростання індексу споживчих цін від 1 до 5%. Із урахуванням того, що протягом 2017-2021 рр. заробітна плата формувала від 52,4 до 59,8% сукупних доходів у середньому на місяць у розрахунку на одне домогосподарство, порівняли динаміку індексів споживчих цін і реальної заробітної плати (рис. 1). Виявлено, що впродовж 2017-2020 рр. динаміка знижувалася, а в зв'язку з економічною та політичною кризами, починаючи з 2021 р., почала підвищуватися. Індекс реальної заробітної плати у 2021 р. зріс до рівня 110,5% та перевищував темпи інфляції.

Упродовж 2018-2021 рр. у структурі сукупних ресурсів домогосподарств України спостерігалися позитивні зміни (табл. 2). За вказаний період зросли доходи домогосподарств від трудової діяльності, а саме

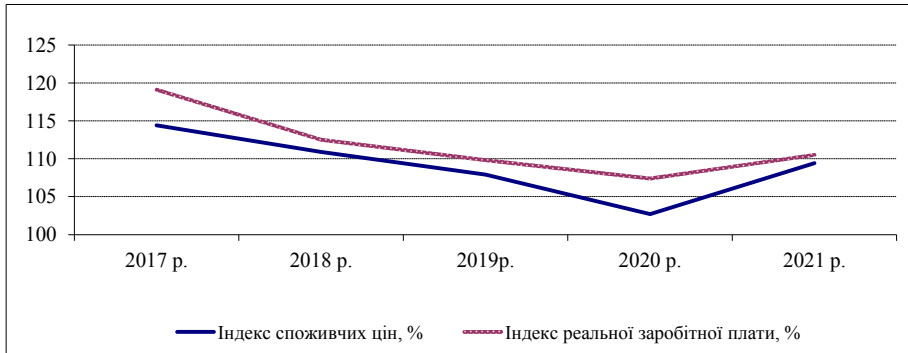

Рис. 1. Динаміка індексів інфляції та реальної заробітної плати в Україні, 2017-2021 рр., %

Джерело: побудовано на основі [9, 14, 25].

2. Структура сукупних ресурсів домогосподарств України

Показник	2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.		2021 р. до 2018 р. %
	грн	%	грн	%	грн	%	грн	%	
Оплата праці	5391,23	54,4	6945,10	57,3	7245,31	58,3	8659,49	59,8	160,6
Дохід від: підприємництва та самозайня- тості	592,77	6,0	792,91	6,5	714,86	5,8	827,95	5,7	139,7
продажу с.-г. продукції	248,40	2,5	291,08	2,4	267,74	2,2	362,55	2,5	146,0
власності	130,30	1,3	128,57	1,1	151,72	1,2	178,14	1,2	136,7
Пенсії	1734,42	17,5	1982,59	16,4	2236,90	18,0	2511,07	17,3	144,8
Стипендії	30,11	0,3	33,67	0,3	26,21	0,2	34,39	0,2	114,2
Допомоги, пільги субсидії	203,04	2,1	289,36	2,4	326,23	2,6	337,95	2,3	166,4
Інші грошові доходи	573,87	5,8	681,76	5,6	701,62	5,6	704,94	4,9	122,8
Грошові доходи	8904,14	89,9	11145,04	92,0	11670,59	93,9	13616,48	94,0	152,9
Вартість спожи- тої продукції, одержаної з ОПГ	373,76	3,8	431,98	3,6	406,71	3,3	439,59	3,0	117,6
Інші негрошові доходи	442,34	4,5	273,73	2,3	170,50	1,4	191,85	1,3	43,4
Негрошові доходи	816,10	8,2	705,71	5,8	577,21	4,6	631,44	4,4	77,4
Усього загальних доходів	9720,24	98,1	11850,75	97,8	12247,80	98,5	14247,92	98,3	146,6
Інші надходження	183,82	1,9	267,72	2,2	184,47	1,5	242,65	1,7	132,0
Усього сукупних ресурсів	9904,06	100	12118,47	100	12432,27	100	14490,57	100	146,3

Джерело: розраховано авторами за [3].

оплата праці на 60,6%, доходи від реалізації сільськогосподарської продукції – на 46%, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості – на 39,7%, доходи від власності – на 36,7%. Спостерігалось також зростання обсягу пенсійних виплат на 44,8%, соціальної допомоги, пільг і субсидій – на 66,4%.

Відтак, основними доходами домогосподарств є: рента, орендна плата, заробітна плата, пенсії, стипендії, допомоги, страхові виплати, гонорари, прибуток від власної справи та

від власності фінансових активів, дивіденди, відсоток за банківськими вкладами, дохід від спадку, роялті.

Більш детально ресурси домогосподарств України можна оцінити, розглянувши грошові доходи та сукупні ресурси в Україні на одне домогосподарство (табл. 3). Так, дослідження свідчить, що середньомісячні сукупні ресурси одного господарства в сільській місцевості України в 2021 р. становили 13417,59 грн, а частка грошових доходів – 88,6%. Це свідчить про позитивну динаміку

3. Грошові доходи та сукупні ресурси сільських домогосподарств України, у середньому на місяць на одне домогосподарство

Показник	2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.		2021 р. до 2018 р. %
	грн	%	грн	%	грн	%	грн	%	
Оплата праці	3925,13	41,5	5084,24	45,7	5314,86	45,6	6369,16	47,5	162,3
Дохід від: підприємства та самозайнятості	482,81	5,1	536,89	4,8	579,18	5,0	586,50	4,4	121,5
продажу с-г продукції	684,22	7,2	819,77	7,4	774,15	6,6	1057,50	7,9	154,6
власності	352,55	3,7	343,86	3,1	402,58	3,5	442,18	3,3	125,4
Пенсії	1675,97	17,7	1813,77	16,3	2136,05	18,3	2301,73	17,2	137,3
Стипендії	21,68	0,2	21,70	0,2	15,79	0,1	24,72	0,2	114,0
Допомоги, пільги субсидії	227,08	2,4	351,27	3,2	346,77	3,0	402,21	3,0	177,1
Інші грошові доходи	560,09	5,9	597,21	5,4	697,65	6,0	705,69	5,3	126,0
Грошові доходи	7929,53	83,9	9568,71	85,9	10267,03	88,1	11889,69	88,6	149,9
Вартість спожитої продукції, одержаної з ОПГ	910,34	9,6	1059,59	9,5	1037,44	8,9	1110,59	8,3	122,0
Інші негрошові доходи	455,25	4,8	256,06	2,3	165,69	1,4	184,12	1,4	40,4
Негрошові доходи	1365,59	14,4	1315,65	11,8	1203,13	10,3	1294,71	9,6	94,8
Усього загальних доходів	9295,12	98,3	10884,36	97,7	11470,16	98,4	13184,40	98,3	141,8
Інші надходження	160,07	1,7	252,75	2,3	180,92	1,6	233,19	1,7	145,7
Усього сукупних ресурсів	9455,19	100	11137,11	100	11651,08	100	13417,59	100,0	141,9

Джерело: розраховано авторами за [3].

зростання протягом 2018-2021 рр., що сприяло підвищенню купівельної спроможності сільського населення, яка, в свою чергу, відбувалася за рахунок зростання оплати праці сільського населення (від 41,5% у 2018 р. до 47,5% у 2021 р.). Однак, не зважаючи на позитивну динаміку збільшення оплати праці, рівень її в сільському господарстві залишається низьким. Вона є нижчою, ніж в економіці в цілому майже в два рази, так як формується під впливом інфляції, економічної ситуації, що складається в державі, державного регулювання та ін. Також спостерігається нерегулярність і несвоєчасність її виплати. Тому сільське населення часто потребує додаткових заробітків.

Упродовж досліджуваного періоду спостерігалось зростання доходів домогосподарств від підприємництва й самозайнятості, продажу с.-г. продукції, власності, пенсії, соціальної допомоги. Збільшення частки доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості свідчить про те, що в населення з'явилася мотивація до підприємницької діяльності й самозайнятості і цьому посприяли природно-кліматичні умови, надання державних кредитів під 5-7-9%, ріст цін тощо [15, 16]. У 2021 р. в структурі грошових доходів найбільшу частку займали пенсійні надходження (17,2%), що демонструє збільшення на селі осіб пенсійного віку і свідчить про зростання кількості осіб, які потребують соціального захисту. Підвищення питомої ваги пенсійних виплат у структурі сукупних доходів населення може мати негативний вплив на подальший економічний розвиток України, стаючи важким економічним тягарем для бюджету України. За останні роки пенсії стали

другим за вагомістю джерелом доходів у домогосподарствах України, який має ознаки постійного зростання. Очевидно, що це стало результатом соціальної політики держави, яка реалізувалася через значне підвищення розміру пенсійних виплат – як мінімального, так і середнього розміру пенсій. Додатковим фактором підвищення питомої ваги пенсійних виплат у структурі загальних доходів домогосподарств країни є постійне збільшення чисельності пенсіонерів [19]. Також спостерігається зменшення негрошових надходжень від 14,4 % у 2018 р. до 9,6 % у 2021 р., а саме вартості спожитої продукції одержаної з ОПГ від 9,6 % у 2018 р. до 8,3 % у 2021 р. Це є свідченням того, що із зростанням заробітної плати збільшується купівельна спроможність домогосподарств. У 2021 р. доходи від власності становили 3,3 відсотки.

Досить цікавим аспектом дослідження обсягів і динаміки заощадження населення є використання даних Державної служби статистики щодо самооцінки домогосподарств України рівня їх доходів. Так, упродовж 2021 р. за цими даними рівень своїх доходів як достатній для того, щоб здійснювати заощадження, оцінили 14,3% міських і 10,1% сільських домогосподарств. При цьому 2,2% міських домогосподарств зазначили, що рівень їх доходів недостатній для забезпечення потреб на харчування, а сільських домогосподарств – 5,9% (рис. 2). Аналіз самооцінки домогосподарств показує низьку можливість заощаджувати, а це може бути ознакою низького рівня матеріального добробуту домогосподарств України.

Якщо ж досліджувати рівень доходів домогосподарств у розрізі регіонів України, то в 2021 р. як до-

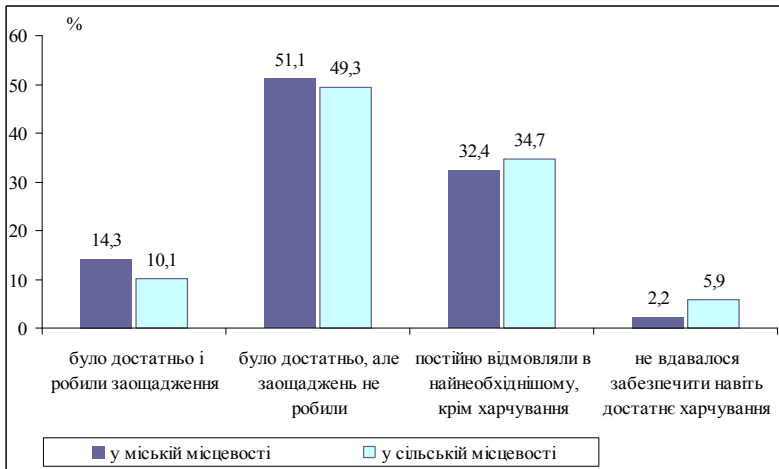

Рис. 2. Самооцінка рівня своїх доходів міськими і сільськими домогосподарствами України у 2021 р., %

Джерело: складено та розраховано авторами [20].

4. Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів за економічними районами у 2021 р.

Показник	Всі домогосподарства	у тому числі за економічними районами							
		Східний	Донецький	Придніпровський	Причорноморський	Подільський	Центральний	Карпатський	Поліський
Кількість домогосподарств (тис.)	14678	2092	1244	2424	1702	1424	2279	1913	1600
Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів протягом останнього року (%):									
було достатньо і робили заощадження	13,0	11,3	19,8	28,4	5,6	9,0	10,4	5,2	10,6
було достатньо, але заощаджень не робили	50,5	36,9	56,2	38,8	52,6	46,8	69,2	49,6	57,2
постійно відмовляли в найнеобхіднішому, крім харчування	33,2	50,1	22,2	32,1	35,3	42,2	19,9	31,5	31,5
не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування	3,3	1,7	1,8	0,7	6,5	2,0	0,5	13,7	0,7

Джерело: розраховано авторами [20].

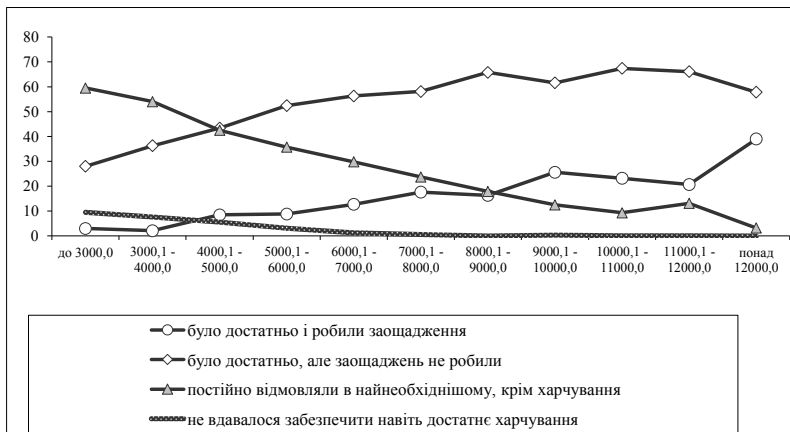
статній для того, щоб здійснювати заощадження, його оцінили 38,5% домогосподарств Дніпропетровського регіону, 28,4% Луганського, 22,4% Черкаського, 21,9% Запорізького, 16,9% Тернопільського, 16,5% Донецького, 16,3% Житомирського регіонів, однак 45,6% домогосподарств Закарпатського регіону, 25,7% Херсонського, 22,6% Івано-Франківського регіону, зазначили, що рівень їх доходів не достатній для забезпечення харчування.

Дані дослідження домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів за економічними районами України в 2021 р. свідчать, що з 14678 тис. домогосподарств 13% оцінюють свої доходи як достатні для того, щоб здійснювати заощадження, 50,5% було достатньо, але заощаджень вони не робили, 33,2% постійно відмовлялися в найнеобхіднішому, крім харчування, 3,3% зазначили, що рівень їх доходів не достатній для забезпечення харчування (табл. 4.).

Залежно від розміру середньодушових еквівалентних грошових

доходів, розподіл домогосподарств України в 2021 р. за самооцінкою рівня їх доходів свідчить, що найбільша кількість домогосподарств відносилася до групи від 4000 до 5000 грн, а найменша до групи з доходами від 11 000 до 12 000 грн. Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів упродовж 2021 р. показав, що найбільший показник спостерігався з доходом понад 12000 грн – 39% – достатній для того, щоб здійснювати заощадження, з доходом від 10 000 до 11 000 грн – 67,4% було достатньо, проте заощаджень не робили, з доходом до 3000 грн – до 59,5% постійно відмовлялися в найнеобхіднішому, крім харчування і 9,5% зазначили, що рівень їх доходів не достатній для забезпечення харчування в групі з доходом до 3000 грн (рис. 3).

Оцінити дохід домогосподарств можна досліджуючи їх витрати. Витрати домогосподарств складаються з витрат на продовольчі і непродовольчі товари та витрат на неспоживчі товари й послуги. До основних витрат домогосподарств відносять витрати

3. Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів залежно від розміру середньодушових еквівалентних грошових доходів у 2021 р.

Джерело: складено та розраховано авторами [20].

на: харчування, житло і комунальні послуги, одяг і взуття, побутові речі, меблі, техніку, медичне обслуговування, освіту, культуру та відпочинок. Структура витрат домогосподарств залежить від величини їх наявних доходів, тому домогосподарства завжди намагаються знайти оптимальний набір споживчих товарів і послуг за наявної величини отримуваних доходів і структури витрат, який би задовольняв їх потреби та відповідав величині їх допустимих витрат. Зростання сукупних витрат домогосподарств зумовлене підвищенням їх споживчих можливостей і доходів. Однак на зростання витрат можуть впливати інфляційні процеси в державі (протягом 2020-2021 рр. рівень інфляції зріс від 5 до 10%, а в 2022 р. він становив 26,6%) та підвищення цін на споживчі товари та послуги. Так, протягом 2020-2021 рр. індекс споживчих цін зріс від 102,7 до 109,4, а в 2022 р. він становив 120,2%. Частка витрат домогосподарств залежить від рівня розвитку країни. У розвинутих країнах світу витрати на харчування складають менше 26% усіх витрат сім'ї, а в Україні – близько 50%. Так, середня частка витрат на харчування на одну людину в світі склала 24,6% в 2019 році, 25,8% – в 2020 році та 25,5% – у 2021 році.

Відповідно даних ННЦ «Інститут аграрної економіки» в 2021 р. найбільше в світі на харчування витратили жителі США – \$3070 або 6,7% загальних витрат жителя країни, Німеччина посіла 10 місце з \$2897 та 12% відповідно, Угорщина – 35 місце (\$1597, 18%), Індія – 77 місце (\$446, 32,1%, Ангола – 99 місце (\$658, 49,7%) [8]. Частка витрат на продовольство в загальних витратах мешканців України в 2021 р. становила 41,6%, тоді як у

2020 р. – 41,2%, а в 2019 – 39,7%. У свою чергу, в 2021 р. кожен українець витратив на продукти харчування та безалкогольні напої в середньому в еквіваленті \$1242 проти \$964 в 2020 р. та \$874 в 2019-му. Середня частка витрат на харчування на одну людину в світі становила 24,6% (\$1387) у 2019 р., 25,8% (\$1428) – у 2020 р. та 25,5% (\$1686) – у 2021 р. У рейтингу за підсумками 2021 року Україна посіла 92 місце, розташувавшись між Ефіопією (41,3% витрат на харчування, \$245 на особу) та Камбоджею (42,7%, \$546), таким чином опинившись серед країн, де відсоток витрат на продовольство є одним із найвищих. Однак, у 2022 р. повномасштабне вторгнення росії на територію України поставило надскладні виклики перед внутрішнім продовольчим ринком держави. Негативні наслідки війни прямо вплинули на зростання цін на продукти як в Україні, так і за її межами. Згідно з даними Індексу продовольчих цін ФАО, у 2022 р. його значення стало найбільшим в історії спостережень (143,7 пункти), на 14% перевищивши показник 2021 року. Водночас індекс споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої в Україні за підсумками 2022 р. становив 126,6%. На майбутнє за даними ННЦ «Інститут аграрної економіки», з урахуванням тенденцій 2022 р. варто очікувати подальшого зростання цін за обмеженої купівельної спроможності населення, тому частка витрат на продукти харчування в Україні залишатиметься такою ж високою [8].

За даними проведеного дослідження, можна стверджувати, що протягом 2017-2021 рр. В Україні зменшилися витрати на продовольчі товари – від 51 до 48,9%, зросли ви-

5. Структура витрат домогосподарств України, %

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Продовольчі товари	51	51,1	49,8	51,6	48,9
Непродовольчі товари	41,9	40,9	41,5	39,8	42,4
Неспоживчі товари і послуги	7,1	8,0	8,7	8,6	8,7

Джерело: розраховано авторами [3]

6. Сукупні витрати сільських домогосподарств України, у середньому на місяць на одне домогосподарство

Показник	2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.		2021 р. до 2018 р. %
	грн	%	грн	%	грн	%	грн	%	
Продовольчі товари	4088,14	53,7	4719,82	53,3	4908,91	55,1	5493,71	52,0	134,4
у т.ч. продукти харчування	3868,81	50,8	4462,41	50,4	4637,41	52,1	5195,50	49,2	134,3
алкогольні напої	63,77	0,8	76,13	0,9	75,05	0,8	83,87	0,8	131,5
тютюнові вироби	155,56	2,0	181,28	2,0	196,45	2,2	214,34	2,0	137,8
Непродовольчі товари	2032,96	26,7	2322,00	26,2	2278,31	25,6	2952,95	27,9	145,3
у т.ч.: одяг, взуття	431,08	5,7	504,77	5,7	445,00	5,0	537,76	5,1	124,7
меблі, предмети домашнього вжитку	151,77	2,0	168,96	1,9	203,95	2,3	224,64	2,1	148,0
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	1054,33	13,8	1123,02	12,7	1041,18	11,7	1343,15	12,7	127,4
оплата житла, комунальних продуктів і послуг	871,71	11,4	859,87	9,7	797,28	9,0	1062,42	10,1	121,9
Освіта	47,59	0,6	49,56	0,6	42,78	0,5	43,26	0,4	90,9
Охорона здоров'я	325,67	4,3	357,73	4,0	378,55	4,3	457,27	4,3	140,4
Допомога родичам	349,49	4,6	403,39	4,6	361,12	4,1	427,92	4,0	122,4
Усього сукупних витрат	7618,72	100	8857,19	100	8903,26	100	10568,53	100	138,7

Джерело: розраховано авторами за [3].

трати на непродовольчі витрати – від 41,9 до 42,4% [16, 17] та витрати на неспоживчі товари і послуги – від 7,1 до 8,7 % (табл. 5).

Оцінити сукупні витрати сільських домогосподарств України мож-

на, дослідивши розмір сукупних витрат у середньому на місяць на одне домогосподарство (табл. 6).

Так, у 2021 р. в середньому за місяць у сільському домогосподарстві на продовольчі товари було витраче-

но 5493,71 грн, що становить 52% всіх сукупних витрат. Причиною високої частки витрат на продовольчі товари є погіршення матеріального добробуту домогосподарств, а саме низький рівень їх доходів, що обмежує їх можливості щодо задоволення потреб і відзеркалює рівень їх життя. Вагоме місце в структурі витрат займають непродовольчі товари, частка яких у 2021 р. становила 27,9%, а порівняно з 2018 р. збільшилася на 45,3%. Зросла частка витрат на меблі, предмети домашнього вжитку (на 48%), на житло, воду, електроенергію, газ (на 27,4%), одяг, взуття (24,7%). Зростання витрат на житло, воду, електроенергію, газ пов'язане зі зростанням тарифів на дані послуги, що випереджає зростання рівня доходів і негативно позначається на рівні життя сільських домогосподарств. У

зв'язку з цим, чимало сільських домогосподарств звертаються до відділів адресних допомог у районах за отриманням субсидій. Низькою є частка витрат у сільських домогосподарствах на охорону здоров'я – 4,3%, освіту – 0,4%. Низька частка витрат на непродовольчі товари, медичне обслуговування, товари тривалого користування та інші послуги пояснюється тим, що саме вони стають «типовими» статтями сімейної економіки [28].

Скрутне матеріальне становище та бажання його поліпшити визначають постійну і часту потребу сільських домогосподарств у додатковому заробітку. Основними їх джерелами для сільських домогосподарств є підприємництво й самозайнятість, сезонна робота, надання послуг односельцям, домашні промисли (виготовлення на

7. Структура сукупних витрат домогосподарств залежно від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів у 2021 році

Показник	Всі домогосподарства	у тому числі з середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, грн										
		до 3000,0	3000,1 - 4000,0	4000,1 - 5000,0	5000,1 - 6000,0	6000,1 - 7000,0	7000,1 - 8000,0	8000,1 - 9000,0	9000,1 - 10000,0	10000,1 - 11000,0	11000,1 - 12000,0	понад 12000,0
Продукти харчування та безалкогольні напої												
Усі домогосподарства	45,9	59,4	55,3	52,2	49,7	47,8	45,5	44,6	39,7	41,9	39,8	33,3
У міських поселеннях	44,3	57,2	54,2	50,7	47,6	46,1	45,2	43,7	38,8	40,9	39,6	34,5
У сільській місцевості	49,2	61,7	56,9	54,7	53,5	50,9	46,2	46,6	42,4	46,6	40,1	28,6
Доходи на одну особу	-	2448	3549	4503	5520	6528	7453	8443	9473	10462	11482	15641
Частка витрат на харчування, %	-	59,3	55,3	52,2	49,6	47,7	45,4	44,6	39,7	41,6	39,7	33,3

Джерело: розраховано авторами [3].

продаж інвентаря, хатнього начиння, в'язаних і пошитих речей), додаткові доходи завдяки полюванню, рибальству, збору грибів і ягід. Тобто, неформальна зайнятість дозволяє селянам виживати (забезпечує їх часткову зайнятість і надає додаткові доходи), проте не вирішує проблеми низького рівня їх життя [24].

Дослідивши структуру сукупних витрат домогосподарств, залежно від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів у 2021 р., можемо стверджувати, що зі збільшенням місячних доходів домогосподарств, як міських так і сільських, зменшується їх частка на продукти харчування (табл. 7). Порівнюючи міські і сільські домогосподарства, можна стверджувати, що сільські домогосподарства витрачають більше грошових коштів на продукти харчування, ніж міські. Це говорить, що більш високий рівень добробуту

переважав серед міських домогосподарств, порівняно з сільськими й проте, що в сільській місцевості більш низькі стандарти життя.

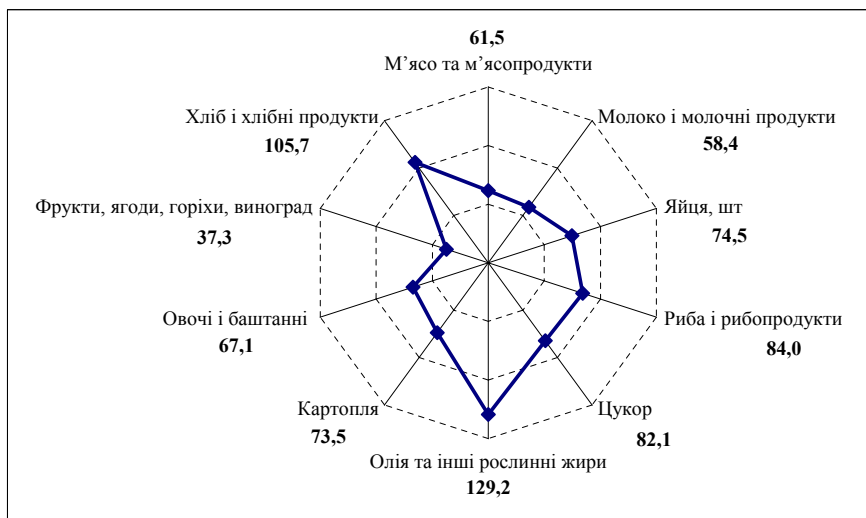
Незважаючи на значну частину витрат домогосподарств на продукти харчування, вони споживають недостатню їх кількість і це підтверджується даними Державної служби статистики України (табл. 8).

За 2018-2021 рр. споживання домогосподарствами продуктів харчування скоротилося: м'яса і м'ясопродуктів – на 3,6 кг, молока й молокопродуктів – на 7,2 кг, яєць – на 16,8 штук, овочів – на 5,8 кг, фруктів і ягід – на 12 кг. У 2021 р. споживання не дотягувало до раціональної норми в розрізі таких продуктів харчування як: м'ясо і м'ясопродукти – на 27,2 та 30,8 кг, молоко й молокопродукти – на 150,8 та 158 кг, яйця – на 57,2 штуки, овочі – на 54,2 кг, фрукти і ягоди – на 44,4 та 56,4 кг, картопля 48,4 та

8. Динаміка споживання продуктів харчування в сільських домогосподарствах, кг на рік

Показники	Раціональна норма	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2018 р.	до раціональної норми
М'ясо та м'ясопродукти	80	52,8	55,2	49,2	49,2	93	61,5
Молоко і молочні продукти	380	229,2	228	230,4	222	97	58,4
Яйця, шт	290	232,8	237,6	229,2	216	93	74,5
Риба і рибопродукти	20	16,8	18	16,8	16,8	100	84,0
Цукор	38	32,4	31,2	33,6	31,2	96	82,1
Олія та інші рослинні жири	13	18	16,8	18	16,8	93	129,2
Картопля	124	75,6	74,4	92,4	91,2	121	73,5
Овочі і баштанні	161	106,8	105,6	110,4	108	101	67,1
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	90	45,6	48	32,4	33,6	74	37,3
Хліб і хлібні продукти	101	99,6	97,2	114	106,8	107	105,7

Джерело: розраховано авторами [1].

4. Індикатор достатності споживання продуктів харчування в сільських домогосподарствах 2021 р., %

Джерело: розраховано та побудовано авторами за [1, 15].

32,8 кг, риба і рибопродукти – на 3,2 кг. Співставлення фактичного рівня споживання цих продуктів харчування з мінімальними та раціональними нормами свідчить, що в 2021 р. воно було вище норм у розрізі олії – на 5 кг і хліба на 5,8 кг.

Рацион більшості українських сімей характеризується незбалансованою структурою харчування й недостатнім споживанням продуктів, які виступають основним джерелом білків і вуглеводів, необхідних для нормального розвитку, росту та життєдіяльності [21]. Українським домогосподарствам притаманна дуже висока калорійність харчування (2706 ккал), що не є свідченням того, що організм людини отримує необхідну кількість поживних речовин, до того ж головною проблемою залишається незбалансованість харчування населення України в цілому [21]. Раціональне харчування – найважливіша умова збереження здоров'я, нормаль-

ного росту й розвитку організму людини. Основними принципами раціонального харчування є: 1) співвідношення між енерговитратами людини та енергоцінністю їжі; 2) збалансованість їжі за поживними речовинами; 3) різноманітність харчових продуктів; 4) споживання в необхідній кількості мікро- та макроелементів [19].

Забезпечити раціональне харчування можливо лише збільшуючи обсяг виробництва якісних продовольчих ресурсів і це є основною умовою СОТ. За статистичними даними, середньодобова калорійність продуктів харчування, спожитих населенням України в 2020 р. з розрахунку на одну особу зменшилося на 32 ккал, порівняно з 2018 р. (від 2706 ккал у 2018 р. до 2674 ккал у 2020 р.). [1]. Індикатор достатності споживання продуктів харчування в сільських домогосподарствах України представляє площу багатокутника, що відображає

споживання продуктів харчування (рис. 4).

Індикатор достатності споживання продуктів харчування в домогосподарствах було побудовано таким чином: коло ділилося індикаторами споживання продуктів харчування на рівні 10 видів продуктів харчування; в міру віддалення від центру кола значення індикатора покращувалося; шкали на радіальних прямих градувалися так, щоб усі значення критеріїв лежали в середині оціночного кола; всі критерії оцінки достатності споживання продуктів харчування в сільських домогосподарствах визначалися за 100 бальною шкалою; показник достатності споживання продуктів харчування в сільських домогосподарствах мав значення нижче нормативного, його відсутність позначалася нулем, який співпадав із центром кола.

Отже, за результатами дослідження достатності споживання продуктів харчування в домогосподарствах України в 2021 р. можна зробити висновки, що основними продуктами харчування є: олія та інші рослинні жири (129,2%), хліб і хлібобулочні продукти (105,7%), риба та рибні продукти (84%), цукор (82%), яйця (74,5%), картопля (73,5%), овочі й баштанні (67, %).

Відповідно, недоспоживання найважливіших продуктів компенсується зростанням споживання олії, інших рослинних жирів і мучних виробів. А порівняння з раціональною структурою харчування дало можливість зробити висновок, що раціон сільського домогосподарства далекий від раціонально збалансованого. Характеризуючи структуру споживання сільських домогосподарств можна говорити про нестачу корисних про-

дуктів харчування, таких як: м'ясо й м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, яйця, овочі, фрукти та ягоди, картопля, риба й рибопродукти. А споживання хліба та хлібобулочних виробів, олії та інших рослинних жирів перевищує норму і це свідчить про недостатній рівень матеріальної забезпеченості сільських домогосподарств щодо забезпечення здорового та раціонального харчування. А незбалансоване харчування сільських домогосподарств зумовлює погіршення стану їх здоров'я, послаблення імунної системи та підвищення захворюваності серед населення.

За проведеними дослідженнями спостерігається, що, не зважаючи на недостатній рівень забезпечення здорового та раціонального харчування в сільських домогосподарствах, існують інші напрямки використання власних грошових коштів – на лікування, покращення умов життя, відпочинок, придбання побутової техніки.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Домогосподарство є підґрунтям економічного добробуту кожної держави і впливає на стан матеріального добробуту сільської чи міської громади. Серед домогосподарств завжди існує диференція доходів. Тому рівень життя населення та їх матеріальне становище залежить від доходів і витрат домогосподарств, які є основними елементами його матеріального добробуту.

Дослідивши та проаналізувавши грошові доходи й витрати сільських домогосподарств протягом 2018-2021 рр., виявили, що зросла питома вага грошових доходів – на 41,9%, зокрема заробітна плата – на 62,3%, дохід від

підприємницької діяльності та самозайнятості – на 21,5%, від власності – на 25,4%, вартості спожитої продукції, одержаної з ОПГ – на 22%. Також спостерігається зростання частки допомоги, пільг і субсидій на 66,4%, що це свідчить про збільшення кількості сільських домогосподарств, яким необхідний соціальний захист.

Упродовж 2017-2021 рр. зменшилися витрати на продовольчі товари з 51 до 48,9 %, зросли витрати на непродовольчі витрати з 41,9 до 42,4% та витрати на неспоживчі товари і послуги з 7,1 до 8,7%. За 2018-2021 рр. споживання домогосподарствами продуктів харчування на рік скоротилося: м'яса та м'ясопродуктів – на 3,6 кг, молока і молокопродуктів – на 7,2 кг, яєць – на 16,8 штук, овочів – на 5,8 кг, фруктів і ягід – на 12 кг. У 2021 рр. споживання не дотягувало до раціональної норми за такими продуктами харчування як: м'ясо й м'ясопродукти – на 30,8 кг, молоко і молокопродукти – на 158 кг, яйця – на 74 штуки, овочі – на 53 кг, фрукти і ягоди – на 56,4 кг, картопля – на 32,8 кг, риба й рибопродукти – на 3,2 кг. Причиною цього є відсутність грошових коштів, необхідних для їх купівлі. У зв'язку з цим, сільські домогосподарства самостійно займаються виробництвом продуктів харчування для задоволення особистих потреб, звужують свої потреби в них, намагаються економити, особливо в родинях, де є діти. А недоспоживання найважливіших продуктів компенсується ними зростанням споживання олії, інших рослинних жирів і мучних виробів.

Низький рівень оплати праці працездатного населення, задоволення культурних і побутових потреб, нерозвинена інфраструктура негативно впливають на рівень життя сільсько-

го населення і зумовлюють його міграцію до міста, що негативно позначається на демографічній ситуації на селі. Тому державі варто на постійній основі вживати заходів щодо покращення рівня життя населення на селі й підвищення його підприємницького потенціалу. Зокрема, вважаємо, що зусилля варто спрямовувати на поліпшення демографічної ситуації, підвищення оплати праці та забезпечення стабільних і своєчасних виплат (заробітних плат, пенсій, соціальних трансфертів), підвищення соціальних гарантій і стандартів, покращення соціальної захищеності сільського населення та інфраструктури сіл, налагодження системи збуту продукції сільських домогосподарств. Війна росії проти України призвела до погіршила рівня життя домогосподарств. Втрата роботи, стабільного доходу, вимушені незаплановані витрати та міграція населення, загроза життю, страх вплинули на зменшення доходів і підвищення витрат домогосподарств. А це змусило їх змінити погляди в усіх сферах життя, спричинило появу нових імпульсів щодо розвитку держави, економіки, покращення рівня життя та ментальності населення.

Список використаних джерел

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України. Державна служба статистики України. Київ 2021 р. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/Zb_Bsph_2020.pdf дата звернення 26.07.20223 (дата звернення 01.10.2023)
2. Вергун В.А., Ступницький О.І., Приятельчук О.А., Гуманюк Я.М. Економікс. Вид.: Вадекс. 2021. 422 с.

3. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Держстат України. 2018-2021 рр. Дата останньої модифікації: 20.05.2023. https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_vrdu_u.htm
4. Горняк І.В. Аналіз доходів та видатків домогосподарств України. *Бізнес-навігатор*. 2019. Випуск 2 (51). С. 8-12.
5. Дієсперов В.С. Зайнятість населення в сільському регіоні. *Україна: аспекти праці*. 2013. №4. С. 3-9.
6. Домогосподарство. URL: <https://www.google.com/search?q=sourceid=chrome&ie=UTF-8>
7. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-20698>
8. Жителі України в 2021 р. витрачали на харчування у середньому 41,6% доходів. ІАЕ. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/892656>
9. Заробітна плата у 2021 р. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
10. Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей (Джон Кейнс). URL: <https://double-case.com.ua/kniga/zahalna-teoriia-zainiatosti-vidsotka-i-hroshei-dzhon-keins>
11. Кізім Т. Домогосподарства на фінансовому ринку: поведінково-мотиваційний аспект. *Світ фінансів*. 2016. №3. С.89-101.
12. Кукель Г.С. Оцінка зайнятості в сільському господарстві України. *Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2020. Випуск № 1(75). С.47-51.
13. Мостенець С.В. Домогосподарство як домінуючий інститут розвитку держави. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2011. Випуск 17. С. 240-245.
14. Основні соціально-економічні показники. Статистичний щорічник за 2022. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf
15. Пашенко О.В., Жарікова О.Б. Диференціація доходів населення в сучасних умовах розвитку економіки. *Науковий журнал «Біоекономіка та аграрний бізнес»*. 2021. Том 12. №1. С. 14-29.
16. Пашенко О.В., Жарікова О.Б., Олійник Л. Доходи як один із факторів добробуту населення України: сучасний стан. *Науковий журнал «Біоекономіка та аграрний бізнес»*. 2022. Том 13. №2. С. 57-76.
17. Пашенко О.В., Жарікова О.Б. Методичні засади аналізу витрат домогосподарств України. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. Том 14. №3. С. 34-52.
18. Пронько Л.М. Економічні засади формування зайнятості населення в сільськогосподарському виробництві. *Держава та економіка*. 2022. № 5. С. 73-78.
19. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; За ред. Л. М. Черенько. К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. 428 с.: іл. Бібліогр.: С. 417-426.
20. Самооцінка домогосподарств України рівня своїх доходів у 2021 р.: аналітичний довідник. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/zb_snsz_21.pdf
21. Серватинська І. Доходи і витрати домогосподарств: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід. *Світ фінансів*. 2018. 3(56). С141-154.
22. Скриньковський Р.М. Формування доходів домогосподарств та їх вплив на рівень життя населення. *Агросвіт*. 2015. № 1. С. 25-29.
23. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2022 році. Social and Demographic Characteristics of Households of Ukraine (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): стат. зб. Київ. 2022. 86 с.
24. Татаревська М.С. Рівень життя сіль-

- ського населення: оцінювання та на-
прямиполіпшення: монографія. Оде-
са. 2007. 298 с. URL: <https://core.ac.uk/reader/147035460>
25. Темпи зміни номінальної та реальної заробітної плати // Стат. зб. України у 2021 р. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/index/2021>
26. Radchenko O., Pashchenko O., Matveyeva M., Zelenskyi A., Zaika O. State financial regulation of the competitive environment: assessment for the agricultural sector of Ukraine. *Independent Journal of Management and Production*. 2022. № 13 (3) P. 310-328.
27. Samborska-Muzychko Y., Parasii-Verhunenko I., Pashchenko O., Budniak L., Salamin O. Public Sector in the Transformation Economy of Ukraine: Macroeconomic Analysis. *Independent Journal of Management and Production*. 2021. 12 (3). P. 296-317.
28. Savitska S., Pravdiuk M., Dolzhenko I., Banera N., Samchyk M. Tax systems of Ukraine and EU countries during the covid-19 pandemic: current status and prospects. *Independent journal of management & production (IJM&P)*. 2022. №13 (3). Special Edition ISE, S&P -May 2022ISSN: 2236-269X. DOI: 10.14807/ijmp.v13i3.1906.
- zhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy). [Expenses and resources of households of Ukraine (according to the data of a sample survey of the living conditions of households of Ukraine)]Derzhstat Ukrainy. 2018-2021 rr. Data ostannoï modyfikatsii: 20.05.2022. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_vrduB_u.htm
4. Horniak, I.V. (2019). Analiz dokhodiv ta vydatkiv domohospodarstv Ukrainy. [Analysis of income and expenses of Ukrainian households]. *Biznes-navihator*, 2 (51), 8-12.
5. Diiesperov, V.S. (2013). Zainiatist naselenia v silskomu rehioni. [Employment of the population in the rural region] *Ukraina : aspekty pratsi*, 4, 3-9.
6. Domohospodarstvo. [Household]. Retrieved from <https://www.google.com/search?q=sourceid=chrome&ie=UTF-8>
7. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine]. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-20698>
8. Zhyteli Ukrainy v 2021 r. vytrachaly na kharchuvannia u serednomu 41,6% dokhodiv [In 2021, residents of Ukraine spent an average of 41.6% of their income on food]. IAE. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/economic/892656>
9. Zarobitna plata u 2021 r. [Salary in 2021]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua>
10. Zahalna teoriia zainiatosti, vidsotka i hroshei (Dzhon Keins) [General theory of employment, interest and money (John Keynes)]. Retrieved from <https://double-case.com.ua/kniga/zahalna-teoriia-zainiatosti-vidsotka-i-hroshei-dzhon-keins>
11. Kizym, T. (2016). Domohospodarstva na finansovomu rynku: povedinkovo-motyvatsiinyi aspekt [Households on the financial market: a behavioral and motivational aspect] *Svit finansiv*, 3, 89-101.
12. Kukel, H.S. (2020). Otsinka zainiatosti v

References

1. Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrainy. [Balances and consumption of basic food products by the population of Ukraine] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv 2021 r. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/Zb_Bsph_2020.pdf
2. Verhun, V.A., Stupnytskyi, O.I., Pryiatelchuk, O.A., Humaniuk, Ya.M. (2021). Ekonomiks. [Economics] Vyd.: Vadeks, 422.
3. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy (za danymy vybirkovoho obste-

- silskomu gospodarstvi Ukrainy [Assessment of employment in the agricultural economy of Ukraine]. *Demohrafiia, ekonomika pratsi, sotsialna ekonomika i polityka*, 1(75), 47-51.
13. Mostenets, S.V. (2011). Domohospodarstvo yak dominuiuchy i institut rozvytku derzhavy [Household as a dominant institution of state development]. *Naukovi zapysky. Seriia «Ekonomika»*, 17, 240-245.
14. Osnovni sotsialno-ekonomichni pokaznyky [Main socio-economic indicators]. Statystychnyi shchorichnyk za 2022. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Year-book_2021.pdf
15. Pashchenko, O.V., Zharikova, O.B. (2021). Dyferentsiatsiia dokhodiv naselennia v suchasnykh umovakh rozvytku ekonomiky [Differentiation of population incomes in modern conditions of economic development]. *Naukovyi zhurnal «Bioekonomika ta ahrarnyi biznes»*, 12, 1, 14-29.
16. Pashchenko, O.V., Zharikova, O.B. Oliinyk, L.A. (2022). Dokhody yak odyn iz faktoriv dobrobutu naselennia Ukrainy: suchasnyi stan [Income as one of the factors of the well-being of the population of Ukraine: the current state]. *Naukovyi zhurnal «Bioekonomika ta ahrarnyi biznes»*, 13, 2, 57-76.
17. Pashchenko, O.V., Zharikova, O.B. (2023). Metodychni zasady ananlizu vytrat domohospodarstv Ukrainy [Methodological principles of analysis of expenses of households of Ukraine] *Naukovyi zhurnal «Bioekonomika ta ahrarnyi biznes»*, 14, 3, 34-52.
18. Pronko, L.M. (2022). Ekonomichni zasady formuvannia zainiatiosti naselennia v silskohospodarskomu vyrobnytstvi [Economic principles of the formation of employment of the population in agricultural production] *Derzhava ta ekonomika*, 5, 73-78.
19. Riven zhyttia naselennia Ukrainy [Standard of living of the population of Ukraine]. (2006). NAN Ukrainy. In-t demohrafii ta sots. doslidzh., Derzh. kom. statystyky Ukrainy; Za red. L.M. Cherenko. K.: TOV «Vydavnytstvo «Konsultant», 428.
20. Samootsinka domohospodarstv Ukrainy rivnia svoikh dokhodiv u 2021 r.: analitychnyi dovidnyk [Self-assessment of Ukrainian households of their income level in 2021: analytical guide]. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/zb_snsz_21.pdf
21. Servatynska, I. (2018). Dokhody i vytraty domohospodarstv: vitchyzniani realikh ta zarubizhnyi dosvid [Household incomes and expenses: domestic reality and foreign experience] *Svit finansiv*, 3(56), 141-154.
22. Skrynkovskyi, R.M. (2015). Formuvannia dokhodiv domohospodarstv ta yikh vplyv na riven zhyttia naselennia [Formation of household incomes and their influence on the standard of living of the population]. *Ahrosvit*, 1, 25-29.
23. Sotsialno-demohrafichni kharakterystyky domohospodarstv Ukrainy u 2022 rotsi. Social and Demographic Characteristics of Households of Ukraine [Socio-demographic characteristics of Ukrainian households in 2022]. (2022). (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy): stat. zb. Kyiv, 86.
24. Tatarevska, M.S. (2007). Riven zhyttia silskoho naselennia: otsiniuvannia ta napriamypolipshennia: monohrafiia [The standard of living of the rural population: assessment and directions for improvement: a monograph]. Odesa, 298. Retrieved from <https://core.ac.uk/reader/147035460>
25. Tempy zminy nominalnoi ta realnoi zarobitnoi platy [Rates of change in nominal and real wages]. Stat. zb. Ukrainy u 2021 r. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/index/2021>.
26. Radchenko, O., Pashchenko, O., Matveyeva, M., Zelenskyi, A., Zaika, O. (2022). State financial regulation of the competi-

- tive environment: assessment for the agricultural sector of Ukraine. *Independent Journal of Management and Production*, 13 (3), 310-328.
27. Samborska-Muzychko, Y., Parasii-Verhunencko, I., Pashchenko, O., Budniak, L., Salamin O. (2021). Public Sector in the Transformation Economy of Ukraine: Macroeconomic Analysis. *Independent Journal of Management and Production*, 12 (3), 296-317.
28. Savitska, S., Pravdiuk, M., Dolzhenko, I., Banera, N., Samchyk, M. (2022). Eax systems of Ukraine and EU countries during the covid-19 pandemic: current status and prospects. *Independent journal of management & production (IJM&P)*[http://www.ijmp.jor.br.v.13, 3, Special Edition ISE, S&P -May 2022ISSN: 2236-269X. DOI: 10.14807/ijmp.v13i3.1906](http://www.ijmp.jor.br.v.13,3,SpecialEditionISE,S&P-May2022ISSN:2236-269X.DOI:10.14807/ijmp.v13i3.1906).
-

Gerasymchuk N., Pashchenko O., Zharikova O. (2023).

INCOMES AND EXPENSES OF THE RURAL POPULATION AND THEIR IMPACT ON THE STANDART OF LIVING

BIOECONOMY AND AGRARIAN BUSINESS, 14(4): 32-53.

<https://journals.nubip.edu.ua/index.php/bioeconomy/article/view/48647>

[https://doi.org/10.31548/economics14\(4\).2023.028](https://doi.org/10.31548/economics14(4).2023.028)

Abstract. One of the leading branches of the economy, which provides the population with food, and industry with raw materials, is agriculture. The leading sector of which are rural households, which produce about 40% of agricultural products and participate in solving problems related to providing the population with food products. Most of the products produced by them are used to meet their own needs, and a small part is sold on the market. The purpose of writing the article is to highlight the structure of incomes and expenses of rural households for the period 2018-2021, to study the impact of incomes and expenses on the standard of living of rural households and to increase consumption in rural households depending on the growth of incomes. The results of the study were obtained according to the data of the State Statistics Service regarding the incomes and expenses of rural households for the period 2018-2021. In the process of work, statistical analysis was used as a method of understanding phenomena, comparison and measurement as empirical methods of conducting research, the method of grouping, and the method of selective observation. The interpretation of the essence of the concept of «household» is considered. It has been established that ownership of resources is of great importance in shaping the well-being of households. The more resources a household owns, the wealthier the household members are. All that a household owns is its wealth, but households do not have the same wealth and different amounts of income. Property and resources owned by the family (wealth) are only a source of household income. How a household manages its wealth depends on its level of income and, accordingly, the level of satisfaction of various needs. The household is the basis of the economic well-being of every state and affects the state of material well-being of a rural or urban family. There is always a difference in income among households. Therefore, the standard of living of the population depends on the incomes and expenses of households.

The main incomes of the household are: rent, wages, pensions, scholarships, benefits, insurance payments, fees, profit from own business and ownership of financial assets, dividends, interest on bank deposits, income from inheritance, royalties. It has been studied that monetary incomes and total resources in Ukraine per household. Having researched and analyzed the monetary incomes and expenses of rural households during 2018-2021, it can be stated that the structure of resources has improved, that is, the specific weight of monetary incomes has

increased by 419%, in particular, wages – by 62,3%, income from entrepreneurial activities and self-employment – by 21,5%, from property – by 25,4%, the cost of consumed products obtained from the OPG – by 22%. There is also an increase in the share of benefits, benefits and subsidies by 66.4%, which indicates an increase in rural households that need social protection. In 2021, in the structure of monetary incomes, the largest share is occupied by pension incomes of 17,2%, this shows an increase in the number of people of retirement age in the village and indicates an increase in the number of people in need of social protection.

It was found that during 2018-2021, there is a positive dynamic that contributes to the increase in the purchasing power of the rural population, which occurs due to the increase in the wages of the rural population (from 41,5 in 2018 to 47,5% in 2021). However, despite the positive dynamics of wage growth, its level in agriculture remains very low. After all, it is formed under the influence of inflation and the economic situation in the country, state regulation, etc. During 2017-2021, spending on food products decreased from 51 to 48,9%, spending on non-food spending increased from 41.9 to 42,4%, and spending on non-consumer goods and services from 7,1 to 8%. 7%. The reason for this is the lack of funds necessary for their purchase, so rural households are independently engaged in the production of food products to meet personal needs. The lack of consumption of the most important products is compensated by the increase in the consumption of oil, other vegetable fats and flour products.

The increase in the share of expenditure on non-food products characterizes the improvement of the standard of living of rural households. However, the standard of living of rural households is low. The low level of wages of the able-bodied population, cultural and household needs, underdeveloped infrastructure negatively affect the standard of living of the rural population and lead to their migration to the city, which negatively affects the demographic situation in the countryside. Therefore, the state should take measures that will improve the standard of living of the rural population and increase its entrepreneurial potential, namely, improve the demographic situation, raise wages to a decent level that will be stable and timely, pensions, social transfers, increase social guarantees and standards, improve social protection of the rural population and the infrastructure of villages, to establish a system for selling products of rural households. Russia's war against Ukraine led to a deterioration in the standard of living of households. Loss of work, stable income, forced unplanned expenses and population migration, threat to life and fear have influenced the reduction of incomes and increase of household expenses. However, it forced them to change their views in all areas of life, caused the emergence of new impulses regarding the development of the country, the economy, improvement of the standard of living and mentality.

Key words: households; rural households; aggregate resources; income; expenditure; consumption; standard of living.